

УДК 519.217

Пелех О. – ст. гр. КТ-22

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ПОЗИЦІЙНА СИСТЕМА ЧИСЛЕННЯ

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Демчишин О.І.

Є три способи запису чисел за допомогою цифр: 1) позиційні системи числення (ПСЧ); 2) змішані СЧ; 3) непозиційні СЧ. В ПСЧ при записі числа значення кожної цифри залежить від її місця в послідовності цифр. Загальноприйнятою зараз є 10-ва ПСЧ з основою (число, яке показує у скільки разів одиниця наступного розряду більша від одиниці попереднього) рівною десять. Поширеною формою запису числа є скорочена форма запису розкладання по ступенях основи СЧ, наприклад: $130678 = 1 \cdot 10^5 + 3 \cdot 10^4 + 0 \cdot 10^3 + 6 \cdot 10^2 + 7 \cdot 10^1 + 8 \cdot 10^0$. Тут 10 є основою СЧ, а показник ступеня - це номер позиції цифри в записі числа (нумерація ведеться з права на ліво, починаючи з 0).

Вибір СЧ для представлення чисел в пам'яті комп'ютера має велике значення. При її виборі враховуються такі вимоги, як надійність представлення чисел при використанні фізичних елементів, економічність (використання таких систем, в яких кількість елементів для представлення чисел з деякого діапазону була б мінімальною). Для зображення цілих чисел від 1 до 999 в 10-вій СЧ достатньо трьох розрядів, тобто трьох елементів. Оскільки кожен елемент може знаходитися в десяти станах, та загальна кількість станів - 30, в 2-вій СЧ: $999_{10} = 1111100_2$, необхідна кількість станів - 20 (індекс внизу числа - основа СЧ). Поширеною для представлення чисел в пам'яті комп'ютера є 2-ва СЧ, для зображення числа в якій, необхідно дві цифри (0 і 1), тобто достатньо двох стійких станів. Оскільки $2^3=8$, а $2^4=16$, то кожних три 2-ві розряди числа утворюють один 8-вий, а кожні чотири - один 16-вий. Тому для скорочення запису адрес і вмісту оперативної пам'яті комп'ютера використовують 16-ву і 8-ву СЧ.

Для відладки програм і в інших ситуаціях в програмуванні актуальною є проблема перекладу чисел з однієї ПСЧ в іншу. Якщо основа нової СЧ дорівнює деякій мірі старої СЧ, то алгоритм перекладу дуже простий: потрібно згрупувати справа наліво розряди в кількості, рівній показнику ступеня і замінити цю групу розрядів відповідним символом нової СЧ. Цим алгоритмом зручно користуватися при перекладі числа з 2-вої СЧ у 8-ву або 16-ву. Наприклад, $10110_2 = \underline{10} \ \underline{110} = 26_8$, $1011100_2 = \underline{101} \ \underline{1100} = 5C_{16}$. І навпаки: $472_8 = \underline{100} \ \underline{111} \ \underline{010} = 100111010_2$, $B5_{16} = \underline{1011} \ \underline{0101} = 10110101_2$. Алгоритми перекладу чисел з однієї ПСЧ в іншу:

1) $A = a_n f^n + \dots + a_1 f^1 + a_0 f^0$, де $a_0, a_1, \dots, a_n$ - цифри, а f - основа СЧ.

з 2-ої в 10-ву: $110100101_2 = 1 \cdot 10_2^8 + 1 \cdot 10_2^7 + 0 \cdot 10_2^6 + 1 \cdot 10_2^5 + 0 \cdot 10_2^4 + 0 \cdot 10_2^3 + 1 \cdot 10_2^2 + 0 \cdot 10_2^1 + 1 \cdot 10_2^0 = 1 \cdot 2_{10}^8 + 1 \cdot 2_{10}^7 + 0 \cdot 2_{10}^6 + 1 \cdot 2_{10}^5 + 0 \cdot 2_{10}^4 + 0 \cdot 2_{10}^3 + 1 \cdot 2_{10}^2 + 0 \cdot 2_{10}^1 + 1 \cdot 2_{10}^0 = 421_{10}$

2) Ділим А на f - отримаєм частку $q_1 \dots q_{n-1}$ і остачу $a_0^f \dots a_{n-1}^0$:

з 10-вої в 2-ву: $25 / 2 = 12$, остача 1; $12 / 2 = 6$, остача 0; $6 / 2 = 3$, остача 0; $3 / 2 = 1$, остача 1; $1 / 2 = 0$, остача 1. Отримали $25_{10} = 11101_2$.

3) $a_n = ([A/p_n] \bmod f)$, де $p_n = 1 \dots n$, $[A/p_n]$ - ціла частина від частки:

$([25/1] \bmod 2) = 1$, $([25/2] \bmod 2) = 0$, $([25/4] \bmod 2) = 0$, $([25/8] \bmod 2) = 1$, $([25/16] \bmod 2) = 1$. Отримали $25_{10} = 11101_2$.

Залежність щільності запису інформації від підстави СЧ виражається функцією $y = \ln(x)/x$. Функція має максимум при $x = e \approx 2,718\dots$ З цілочисельних СЧ найбільшою щільністю запису інформації володіє трійкова СЧ з основою рівним трьом.